

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Камелия Светлинова Спасова,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“, ФСЛФ

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление

2.1. Филология, (Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание).

Автор: доц. д-р Дияна Василева Николова-Багалева, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Тема: „Пасторал и модерност“

1. Общо представяне на процедурата и дисертанта

Със заповед № РД-22-910 от 22.04.2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на научна степен „доктор на науките“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание), обявен за нуждите на катедра на катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към факултет Филологическия факултет.

За участие в обявения конкурс е подал документи единствен кандидат: Дияна Василева Николова-Багалева от ПУ „Паисий Хилендарски“. Представения от кандидата комплект материали на хартиен носител е в пълно съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ. Справката за изпълнение на минималните национални изисквания показва професионализъм и отговорност при академичното израстване. Дисертацията на Дияна Николова (2008) прераства в монографията *Идеята за човека в старогръцката лирика (архаика и класика)* (2010) – това е най-внимателната, пълна и систематична монография на български език върху старогръцката лирика. Хабилизацията *Транспозиции на пасторалното в Бел епок* (2018) подхваща нова изследователска траектория, която в настоящия проект за голям докторат *Пасторал и модерност (Пасторалните светове на европейската култура)* (2025) е надградена с мащаб и дълбочина, като е развита историческа перспектива към идилията, проследено е тематичното многообразие, изведени са множество интертекстуални диалози между древни и модерни антични автори, показано е как модерните поети работят с буколическата традиция. За процедурата са представени 15 знакови цитирания и 10 приносни научни статии и студии, публикувани в едни от най-сериозните списания на българската хуманитарна сцена.

Най-ранната от тях „Песента на цикадите и митът за поета“ (2013) е точката, в която се заражда интелектуалното любопитство на Дияна Николова към темата за идилията. Статията се спира както на античния кадър с автори като Хезиод и Платон, Калимах и Лонг, Теокрит и Вергилий; така и на транспозицията на пасторала в културата на Сребърния век с поети като Манделщам, Хлебников, Кузмин, Блок, Аненски, Сологуб. Още тук е изработен бифокален изследователски модус, свързан не само с елинистичното зараждане на идилията, но и с нейния пренос в руската литературна сцена от 18-20 век. Подобен обхват напълно подхожда на ключа *сравнително литературознание*, доколкото наистина показва сложните траектории, по които определени образи, тематични възли и топоси преминават от Античността през Средновековието и Ренесанса, за да стигнат преработени и модифицирани в модерното мислене за литература.

2. Актуалност на тематиката

Темата за пасторала и модерността е остро актуална, доколкото идилията в негатив поставя въпросите за политическото, националното и историческото, като изгражда топос на природното, естественото, безизкусното. Идилията поставя персонажите си не просто във външното градското пространство, но и във външните политически битки за власт и влияние – рустикалният пейзаж (*locus amoenus*) е не само географски, но и темпорален. Той е във външната история и историческото протичане, но точно като безвремеви топос идилията се превръща в диспозитив на модерността. В подобен ключ, който се опитва да свърже категориите на рода и универсалността, на нацията и екзотичното, на контрамодерното и идеологията, могат да се видят размишленията на Бойко Пенчев в „Идилия и модерност“ (2010) или на Боян Манчев в „Модерност и антимодерност. Българският национал-екзотизъм“ (2003). Николова отчита това скрито дъно на идилията, където зад простото пастирско живеене се крият естетически битки, съизмерване с предците или иначе казано – една сложна игра с традицията. Това предполага да се разчете театралната сценография зад идиличния декор, при свалянето на маските на пастирите се открояват лицата на елинистичните филолози и интелектуалци, а свободното време на суката е всъщност свързано с модерния литературен усет. Точно заради тази способност – да натурализира историческото и естетическото – идилията е видна като първи модерен жанр. Нейната парадигма включва работа със саморефлексията, поетическото майсторство, техническо съвършенство, виртуозна игра с традицията. **Кратката теза на труда „Пасторал и модерност“, е, че пасторалното пространство е топос, в който се поражда песента, литературата, фикцията. И като такъв топос тя неизбежно конструира литературното пространство.**

3. Познаване на проблема, метод и приноси

Подходът на Николова при мисленето върху пасторала може да се проследи през три траектории (1) като конкретен елинистичен жанр, чиято генеалогия може да се изведе от Теокрит и Вергилий; (2) като топка, която предполага набор от персонажи, композиция, стилистичен регистър (*humilis*), теми, типични места; същевременно експеримент и новаторство са водеща характеристика на идилията, което предполага диалектиката на традиция и модернизация на жанра; (3) като пасторален модус, който е предполага определена философско-естетическа концепция, чиито трансформации могат да се проследят в различни исторически контексти отвъд тясната специфика на жанра. Николова подхожда към генеалогията на идилията в първата част на първа глава от труда чрез една изключително прецизна филологическа работа с гръко-римската култура, сред която се откроява знаковата работа с автори като Теокрит и Вергилий като регламентиращи жанровия репертоар. На основата на работата с елинистично-римски текстове, както и на техните критици и коментатори, се извежда идиличната топка, която включва *locus amoenus* (прекрасни градини, поляни, гори, потоци и хладни сенки); пастирски живот; любовни песни; песенен агон; буколически пейзаж. Основните похвати, които са свързани с жанра са диалогичната форма, интертекстуална игра с традицията; пасторална маска; песенни рефрени и репетитивност; алегии; екфраза, а оттам и по-общия принцип на интермедиялност, който „превежда“ музикални или визуални творби в словесни. Подобен залог да се търси идиличното и в сферата на визуалното (монографията постоянно препраща към множество визуални образи – мозайки, скулптури, стенописи, картини), и в сферата на музикалното.

Връзката между текст и музика в тяхната неразривна връзка занимава Дияна Николова като тесен специалист върху старогръцката лирика. И тук историята на музикалните инструменти авлос и сиринкс са част от идиличния арсенал, като трудът разглежда транспозицията между визуално и музикално във фигурните нотации в музиката (*Ars subtilior*), за да отиде към модерните адаптации на музика и пасторален модус в руските опера и балет и инструменталните интерпретации на Сати, Стравински, Дебюси, или на визуално и пасторално в модерната живопис. Така идиличният дискурс в прочита на Николова неотменно въвлеча както игра с предходни литературни творби, така и екфрастичен превод на музикална или визуална произведенията. Така идилията работи винаги със структурата творба-в-творбата, което подкрепя тезата за нейната модерна природа.

Концептуално за Николова е важна постановката на руския литературовед Л. М. Баткин, че „селската простота, природното се превръщат в знаци на простота и природност, т.е. в знаци на културата“ (стр. 4) и оттам зад идиличната атмосфера на овчари и козари при Теокрит е загатната сложна интелектуална плетеница, която предполага рецептивния хоризонт на образования частен читател в елинистичния космополитен контекст. По този начин формулирането на идилията като метажанр може да се разбира двояко – тя е наджанрово образо-

вание, модус на обръщане към изкуството и инструмент за изграждане на фикционален свят. Идилията може да се мисли и като метажанр по посока на *метафикцията* (понятие въведено от Уилям Гес, „Философия и формата на фикция“ 1970), който обаче не разкрива, а съзнателно прикрива своята фикционална природа. Така използването на експериментални техники, съзнателния коментар и театралното проиграване на сцени, творби и похвати от литературната история не е направено експлицитно, а като загадка за посветени. Следствието е, че пасторалът изисква да се проследи историята на този метажанр и трансформациите му. На тази задача е посветен трудът на Дияна Николова „Пасторал и модерност (Пасторалните светове на европейската култура)“ като водещите фокуси, открити структурно и в двете глави на изследването са от една страна идилията в контекста на античната и западноевропейска литература, а от друга пасторалът в руската култура.

От това изследване има много какво да се научи. Дияна Николова работи с изключителна прецизност в анализа на детайлите. С екзегетична посветеност авторката показва дълбочено познаване на научната литература и проявява филологически усет при съпоставянето и свързването на различни времена и контексти. Независимо дали разглежда песента на цикадите, трите стила при Вергилий, идеализирането на пространството Аркадия; понятието за свободно време (*otium*), балетът „Следобедът на един фавн“, идеята за Златен век или функциите на *locus amoenus* Николова със стръв и търпение събира литературата около конкретната топка, разглежда нейните употреби и историческо развитие, проучва вторичната литература по въпроса, знаковите коментари и изключителните примери. Нейният метод не е дедуктивен – изследователката не налага концептуална решетка, нито е и индуктивен – тя не прави просто мозайка от сродни мотиви. Подходът на Николова е този на парадигмата или мрежата в смисъла, който може да се извлече от „Софистът“ на Платон. Този метод работи с анализ на конкретни примери, които в изследването на Николова формират историческата парадигма на идилията.

Не само може много да се научи от монографията „Пасторал и модерност“, която аналитично е привлякла огромен материал от литературната, музикалната и визуалната сфера, но също така прочитът на труда поражда нови идеи, той има генеративен потенциал. Това качество ми се струва важно за всеки труд за научната степен „доктор на науките“ – не просто да демонстрира овладяване на своето научно поле, но и да дава изследователска посока за едно следващо поколение учени. Тук трябва да се подчертае щедростта на Дияна Николова, която в рамките на 739 нестандартни страници съдържа е включила 1666 филологически бележки, като много от тях представляват статии под формата на миниатюра, те са вдъхновение и възможност за бъдещ проект. Изводът е, че няма нищо просто и природно в пасторала – цялата работа е въпрос на конвенции, преработване на традиции, техники и новаторство, състезание с предходниците. Дияна Николова ни убеждава – идилията е сложна филологическа игра.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни и приложни приноси, убедително давам своята положителна оценка и препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Филологически факултет за присъждане на научна степен „доктор на науките“ на доц. д-р Дияна Николова в ПУ „П. Хилендарски“ по професионално направление 2.1.Филология, Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание.

20.07.2025

Изготвил становището:

доц. д-р Камелия Спасова